

Utjecaj i reperkusije COVID-19 krize na destinacije zaštićenih prirodnih područja

IZIDORA MARKOVIĆ VUKADIN, HRVOJE CARIĆ &
ROMAN OZIMEC

Sama pojava Korona virusa neposredna je posljedica promjena korištenja zemljišta (krčenje šuma, fragmentacija staništa i rastuća poljoprivreda povećavaju kontakte između ljudi i drugih životinja) koje su ključni pokretač nastajanja zoonotskih bolesti (IUCN, 2020). Zbog toga zaštićena područja i zakoni o zaštiti okoliša moraju biti dio naše globalne strategije za smanjenje ili sprječavanje budućih epizoda bolesti. Uslijed COVID -19 pandemije i epidemioloških preporuka koje uključuju prvenstveno fizičko, ali i socijalno distanciranje, turizam u svim tipovima destinacija je u fazi stagnacije ili pada. Isto se dešava i u destinacijama zaštićenih prirodnih područja koja u suštini predstavljaju prostor za boravak u zdravom okolišu sa smanjenom socijalnom interakcijom. No zbog ograničenog kretanja kako stranih tako i domaćih turista i posjetitelja, ovaj potencijal zaštićenih područja se ne može ostvariti. S druge strane svakodnevno svjedočimo relativno intenzivnom korištenju urbanih zelenih površina u kojima nije moguće postići jednaku razinu socijalnog distanciranja. Navedeno govori da ljudi imaju intenzivnu potrebu za boravkom u prirodnom okolišu, te će se smanjenjem restrikcija potražnja za boravkom u prirodi prelići i u ostala prirodna područja van urbanih i suburbanih područja. Globalna mreža parkova trenutno je ključna

opcija za održavanje i poboljšanje konzervacije bio i geo raznolikosti te okoliša u cjelini (Timko, Innes, 2009; UNEP-WCMC, IUCN, 2016). No uslijed globalne pandemije svjedočimo da razlog tome nije samo fizička pojavnost prirode, već i metafizičke konotacije, koje su presudne za takozvane kulturološke usluge eko i geo sustava koje nam okoliš bezuvjetno daje (Balvanera i sur, 2016).

Stavovi i razmišljanja o smanjenju korištenja zaštićenih područja uslijed pandemije su izrazito podijeljeni. Jednu skupinu predstavljaju znanstvenici i stručnjaci koji ističu važnost primarnih funkcija zaštićenih područja; očuvanje vrsta i bioraznolikosti, održavanje usluga ekosustava i zaštitu divljine, koje su apostrofirane u kriznom razdoblju u kojem su sekundarne funkcije poput turizma i rekreacije, kao i edukacije izgubile na značaju, čime se zaštita okreće konzervaciji u pravom smislu te riječi. Međutim druga skupina zastupa mišljenje da uslijed smanjenja pritiska na zaštićena područja, te uslijed intenzivnog smanjenja posjećivanja u njima, dovodi do pitanja financiranja. Naime, na globalnoj razini uočljiv je trend smanjenja financiranja iz državnog proračuna, kao i ostalih javnih izvora, uz paralelno povećanje naplate ulaznica, edukativnih i rekreacijskih programa i ostalih sadržaja u zaštićenim područjima (Opačić, Kodrman, Marković Vukadin 2020), posebice u intenzivno posjećivanim i komercijalno usmjerenim područjima. S druge strane, manje atraktivna, ili manja poznata, zaštićena područja, turistički su znatno slabije posjećena, pa su i financijski efekti od naplate ulaznica ili ostalih usluga turistima ograničeni, a posljedice recentne krize manje. U konačnici važno je istaknuti da manjak financiranja,

može uzrokovati smanjenje broja zaposlenih, posebice u nadzorničkim službama (Eagels, 2020), što bi posredno utjecalo na povećanje aktivnosti u sferi krivolova i ilegalne siječe šuma (moguće i uslijed povećanja broja ekonomski obespravljenih osoba u ruralnim područja, kao još jednog od nusprodukata pandemije), ilegalno odlaganje otpada, branje endemskog bilja i slično. Može se zaključiti da vrijednost turizma u generiranju prihoda za nacionalne parkove i parkove prirode za obavljanje djelatnosti konzervacijskih znanosti postaje ovom krizom očigledna. Trenutna situacija bi trebalo olakšati komunikaciju s dionicima svih krajnosti razmišljanja te potaknuti kompromise za održivi, odnosno „srednji put“ eksploatacije prirode u turizmu.

U smislu navedenog važno je razmatrati kada i u kojem obliku će se turizam ponovo vratiti u zaštićena područja. Intenzivan turizam i posjećivanje koji je unazad zadnjih desetak godine izrazito zaživio u nekim našim zaštićenim područjima (Plitvička jezera, Krka, Lokrum, Kornati, itd.) je sam po sebi masovan i neadekvatan u prvoj fazi oporavka turizma zaštićenih područja, jer ne osigurava socijalnu distancu (koja će zasigurno biti jedan od važnih sigurnosnih aspekata destinacije prilikom odabira), te ponovo zanemaruje primarne funkcije zaštite. Stoga je važno sagledati sadašnju krizu kao priliku za primjenu postojećih strategija i planova, ali i „reset“ turizma zaštićenih područja, s izletničke forme turizma zaštićenih područja, na suštinski ekoturizam (koji je u RH do sada marginalno razvijen), a koji uključuje minimalne socijalne kontakte, ali i produljeni boravak. Posjetitelje zaštićenih područja treba pomaknuti iz dokoličarenja i rekreacije prema informiranju-educiranju-uključivanju u teme baštine. Ovo predstavlja posebnu priliku za pomak prema većoj kvaliteti proizvoda i usluga, posebno s aspekta interpretacije prirodne baštine, koja nosi nova zapošljavanja te prihode. U tom smislu potencijal predstavljaju selektivne vrste

turizma i aktivnosti zasnovane na interpretaciji znanosti i baštine, kao što su specijalizirane vođene ture, posjetiteljski info centri i lokaliteti, te volonterski i obrazovni turizam, koji uključuje samog turista u procese učenja i istraživanja (engl. citizen science).

Kao neke od odrednica za razvoj ekoturizma u zaštićenim područjima, a koje je moguće razviti i implementirati u relativno kratkom roku za prijelazno i postkrizno razdoblje, predlažemo:

- Omogućavanje virtualnih ruta parkovima, te naglašavanje poruka o odgodi umjesto o otkazu putovanja;
- Razvoj sustava obilaska za mali broj sudionika (čak i individualni obilasci) specifičnih interesa;
- Apostrofiranje i informiranje o zdravstvenim benefitima boravka u specifičnom prirodnom okolišu kroz komunikacijske kanale;
- Osiguravanje fizičke distance prilikom nužne interakcije (kupovina ulaznica, organizirani prijevoz i slično);
- Pomak fokusa s masovnih (organiziranih) ruta, posebice odmak od kolektivnih prijevoznih sredstava poput autobusa i vlakova za razgledavanje, izletničkih brodića i slično;
- Apostrofiranje sigurnosti kroz jačanje kapaciteta HGSS-a i zdravstvenih službi.

Neke od navedenih aktivnosti već su razmjerno dobro integrirane u djelovanju zaštićenih područja diljem Hrvatske, primjerice sustave obilaska za mali broj sudionika imaju: PP Kopački rit i Lonjsko polje, gornji dio toka u NP Krka i NP Sjeverni Velebit. Možemo reći i da postojeći model upravljanja nižim kategorijama zaštićenih područja otvara mogućnosti jače implementacije participativnog pristupa uz involviranje svih dionika u lokalnoj zajednici s ciljem integriranja zaštićenog područja u cjelokupan prostorni i društveni razvoj. Pritom je zaštićeno područje samo jedna od atrakcija u

turističkoj atrakcijskoj osnovi okolnog prostora, što otvara mogućnost turističke valorizacije i ostalih atrakcija

Nadalje, Javne ustanove koje imaju uspostavljen kontinuiran monitoring vrsta i staništa doći će do vrijednih podataka u vrijeme bitno smanjenog ili potpuno bez antropogenog pritiska, kao što su moguće prilike za revitalizaciju koridora i staništa za ključne vrste te podizanje ukupne biološke raznolikosti. Fenomen naglog smanjenja frekvencije/učestalosti pojave čovjeka u prirodnim ekosustavima i geosustavima će bitno umanjiti ili eliminirati emisije iz transporta, emisije buke (kopnene i podvodne), svjetlosno onečišćenje, te će sigurno imati utjecaj na vrste kojima navedeni antropogeni utjecaji otežavaju ili onemogućavaju bionomske funkcije, prvenstveno parenje, komunikaciju i orijentaciju. Tu se pojavljuju i brojne neostvarene ili nedovoljno razvijene mogućnosti istraživanja. Primjerice u zaštićenim područjima postoje brojni lokaliteti (staništa) šišmiša koji zaslužuju dodatna istraživanja kako bi ih se bolje zaštitilo, ali i razumjelo iz perspektive virologije.

U kontekstu zaštićenih područja koja su posebice u nižim kategorijama i mjesta ispreplitanja prirodne i tradicijske baštine kultivirana zemljišta, recentna situacija je konačno apostrofirala strateški nacionalni prioritet poljoprivrede, a posebno održive poljoprivrede. Sigurno će trebati znanja i pomake koji su već poznati u konceptima ekološke poljoprivrede, biodinamičke poljoprivrede te posebno nova znanja i spoznaje koje proizlaze iz interdisciplinarnih znanosti kao što su tradicijska poljoprivreda i agrobioraznolikost. U navedenom okviru se istražuje i definira međudnos prirodnih ekosustava i poljoprivrede, modeliranje tehnoloških procesa u smislu pozitivne interakcije, očuvanje održivih genetičkih resursa u poljoprivredi – tradicijskih kultivara,

odnosno pasmina i sorti, zatim transfer znanja i vještina potrebnih za poljoprivrednu proizvodnju u prirodnim ekosustavima te preradu proizvoda. U konačnici ostvaruje se pozitivna interakcija koja dovodi do održanja pojedinih ekosustava (travnjaci i visoke zeleni), brojnih ugroženih staništa (npr. brojna i ugrožena travnjačka staništa, staništa strnih žitarica i sl.), pojedinih ekoloških grupa organizama (npr. insektivori, fimikoli) te pojedinih ugroženih vrsta, posebno onih vezanih uz travnjačka staništa i pašne životinje: travnjačke biljne vrste, gljive, beskralježnjaci, ptice. Ne zaboravimo ni tradicijske sorte kultiviranog bilja i pasmina domaćih životinja, koje su sukladno Konvenciji o bioraznolikosti (1992), također njen dio, ali ujedno i važan gospodarski resurs.

Agrobioraznolikost je koncept koji može funkcionirati i u kriznim i „klasičnim“ vremenima, jer se bazira na postojećim prirodnim resursima i logici samo-održivosti. Uzgoj i prerada prehrambenih proizvoda je jedan od ključnih elemenata turizma (i doživljajno ali i makroekonomski), koja u nedostatku istog (rat, pandemija i sl.) vrlo lako nalazi svoj plasman.

Konačno, uspostava elemenata agrobioraznolikosti u zaštićenim područjima, uz pozitivni utjecaj na ekološku i genetičku bioraznolikost te stvaranje visokokvalitetnog strateškog proizvoda – hrane, predstavlja i atrakcijsku osnovu, za većinu zaštićenih područja. Istaknimo tri: PP Lonjsko polje - tradicionalna stada posavskih konja, krda turopoljskih svinja i jata posavskih gusaka; PP Biokovo - tradicionalne obrađene vrtače u kojima rastu izvorne sorte raštike, mahunjača i korjenjača, ali i stada dalmatinske pramenke, konja dalmatinskog bušaka i goveda buše; PP Kopački rit – tradicionalna polja sa začinskim paprikama te stada slavonskih podolskih goveda, krda mangulica i crnih slavonskih svinja uz jata podunavskih gusaka.

U konačnici, treba istaknuti i mogućnost rasterećenja osnovnih turističkih atrakcija kroz diverzifikaciju ponude i prostornu disperziju posjetitelja. Tako, je u NP Plitvička jezera potrebna dislokacija s iznimno osjetljivog ekosustava jezera (manje od 1% površine Parka) na ekosustave postojećih krčevina, krških pašnjaka i šuma te poljoprivrednih površina – šljivici, krumpirišta, stada ličke pramenke i ličke buše, ponuda posjete Parku jahanjem na leđima ličkog konja itd. U NP Krka poticanje obnove tradicionalnih poljoprivrednih površina u gornjem dijelu Parka (Krkini rajski vrtovi) s velikim brojem izvornih sorti voća i povrća, jata dalmatinskih tuka i stada hrvatske šarene koze, dalmatinskih magaraca te ponuda izvornih specijaliteta u utjecajnoj zoni.

U svjetlu krhkosti ljudskog zdravlja i ekonomskog sustava za kraj ostaje i pitanje kolektivnog i globalnog svjetonazora s pozicije koncepta razvoja: da li se može očekivati promjena razvojne paradigme u kojoj je do sada bio dominantni diskurs rasta s negativnim eksternalijama- ili će s prvom boljom sezonom ili kvartalom sve biti vraćeno na staro? Ovo je posebno važno za Hrvatsku koja u brojnim desetljećima do sada učinkovito bježi od uspostave meritornosti znanja, informiranog planiranja i upravljanja te održivog korištenja prirodnih, ljudskih i prostornih resursa.

Dr.sc. Izidora Marković Vukadin,
Institut za turizam

Dr.sc. Hrvoje Carić,
Institut za turizam

Mr.sc. biol. & Mag. agr. Roman Ozimec,
Društvo za istraživanje i očuvanje
prirodoslovne raznolikosti Hrvatske (ADIPA)